

Pravo na slobodne izbore u praksi Europskog suda za ljudska prava

Klišanin, Iva

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:237721>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-11**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

PRAVNI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
INTEGRIRANI PREDDIPLOMSKI I DIPLOMSKI PRAVNI STUDIJI

KATEDRA ZA UPRAVNO PRAVO

Iva Klišanin

**PRAVO NA SLOBODNE IZBORE U PRAKSI EUROPSKOG
SUDA ZA LJUDSKA PRAVA**

Diplomski rad

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Lana Ofak

Zagreb, rujan 2022.

Izjava o izvornosti

Ja, Iva Klišanin pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima osim onih navedenih u radu.

Iva Klišanin v. r.

SAŽETAK

U radu se analizira praksa Europskog suda za ljudska prava u pogledu ostvarivanja aktivnog i pasivnog prava na slobodne izbore sadržanih u članku 3. Protokola br. 1 uz Europsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. Tako se, najprije, u uvodnom dijelu prikazuje razvoj sadržaja prava na slobodne izbore iz obveze države da održi slobodne izbore u subjektivna prava građana, opseg prava i ostvarenje načela proporcionalnosti u njegovoj primjeni. U središnjem dijelu detaljnije se analizira aktivni i pasivni aspekt prava na slobodne izbore kroz sudske odluke. U zaključku rada ukratko se iznose novi izazovi u ostvarenju prava iz članka 3. koji stoje pred praksom država ugovornica Konvencije i Europskog suda za ljudska prava.

Ključne riječi: Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, članak 3. Protokola br. 1 uz Europsku konvenciju, pravo na slobodne izbore, pravo na glasanje, pravo biti biran u zakonodavno tijelo, Europski sud za ljudska prava

The right to free elections in the case law of the European Court of Human Rights

SUMMARY

The paper analyses the case law of the European Court of Human Rights with regard to exercising the active and passive right to free elections enshrined in Article 3 of the Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms. First, the introductory part presents the development of the content of the right to free elections that stems from the obligation of the State to hold free elections into subjective rights of citizens, the scope of the right and the realization of the principle of proportionality in its application. The central part analyses in more detail the active and passive aspect of the right to free elections through European Court of Human Rights case law. The conclusion of the paper summarizes new challenges in the exercise of the rights enshrined in Article 3 that are anticipated in the practice of Contracting States of the Convention and the case law of the European Court of Human Rights.

Keywords: European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Article 3 of the Protocol No. 1 to the European Convention, the right to free elections, the right to vote, the right to be elected to the legislature, European Court of Human Rights

Sadržaj

1	UVOD	1
2	PRAVO NA SLOBODNE IZBORE KAO SUBJEKTIVNO PRAVO	2
2.1	PODJELA, OPSEG I OGRANIČENJA PRAVA NA SLOBODNE IZBORE	2
3	TEST PROPORCIONALNOSTI	3
4	AKTIVNI ASPEKT PRAVA NA SLOBODNE IZBORE: PRAVO NA GLASANJE	4
4.1	GUBITAK PRAVA NA GLASANJE ZBOG PROVOĐENJA KAZNENE ISTRAGE	4
4.1.1	<i>Predmet Labita protiv Italije</i>	4
4.1.2	<i>Predmet Vito Sante Santoro protiv Italije</i>	5
4.2	GUBITAK PRAVA NA GLASANJE ZBOG STEČAJNOG POSTUPKA	7
4.2.1	<i>Predmet Albanese protiv Italije</i>	7
4.3	NEMOGUĆNOST GLASOVANJA ODREĐENIH ZAJEDNICA ILI POJEDINACA NA PARLAMENTARNIM IZBORIMA	8
4.3.1	<i>Predmet Aziz protiv Cipra</i>	8
4.4	ODUZIMANJE ILI OGRANIČENJE POSLOVNE SPOSOBNOSTI I PRAVO NA GLASANJE	9
4.4.1	<i>Predmet Alajos Kiss protiv Mađarske</i>	9
4.4.2	<i>Predmet Strøbye i Rosenlind protiv Danske</i>	11
4.5	OGRANIČENJE BIRAČKOG PRAVA NA TEMELJU KRITERIJA PREBIVALIŠTA I OSTVARIVANJE BIRAČKOG PRAVA ZA NEREZIDENTNE DRŽAVLJANE	12
4.5.1	<i>Predmet Shindler protiv Ujedinjenog Kraljevstva</i>	13
4.5.2	<i>Predmet Riza i ostali protiv Bugarske</i>	15
4.6	OGRANIČENJE ILI ODUZIMANJE PRAVA GLASA ZATVORENIKA	17
4.6.1	<i>Predmet Hirst protiv Ujedinjenog Kraljevstva (br. 2)</i>	19
4.6.2	<i>Predmet Scoppola protiv Italije</i>	20
4.6.3	<i>Predmet Söyler protiv Turske</i>	21
5	PASIVNI ASPEKT PRAVA NA SLOBODNE IZBORE: PRAVO BITI BIRAN U ZAKONODAVNO TIJELO 22	
5.1	ZABRANA KANDIDIRANJA NA IZBORIMA OSOBAMA NA OSNOVI DISKRIMINACIJE	22
5.1.1	<i>Predmet Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine</i>	22
5.1.2	<i>Predmet Tănase protiv Moldavije</i>	23
5.2	ZABRANA KANDIDIRANJA ZBOG POVEZANOSTI SA STRANKAMA KOJIMA JE ZABRANJENO DJELOVANJE	25
5.2.1	<i>Predmet Etxebarria i drugi protiv Španjolske</i>	25
5.2.2	<i>Predmet Ždanoka protiv Latvije</i>	26
5.3	UPLATA DEPOZITA KAO UVJET ZA KANDIDATURU	28
5.3.1	<i>Predmet Sukhovetsky protiv Ukrajine</i>	28
5.4	UTJECAJ KRŠENJA IZBORNOG ZAKONA NA OSTVARIVANJE PRAVA NA KANDIDIRANJE	28
5.4.1	<i>Predmet Namat Aliyev protiv Azerbajdžana</i>	28
6	ZAKLJUČAK	30

1 UVOD

Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda ¹ (dalje u tekstu: Konvencija) međunarodni je ugovor usvojen u Rimu, 4. studenoga 1950. godine, a na snazi od 3. rujna 1953. godine. Prva je to konvencija Vijeća Europe koja se bavi zaštitom ljudskih prava i sloboda, a koju države moraju ratificirati kako bi pristupile Vijeću Europe. Prava iz Konvencije izravno se temelje na Općoj deklaraciji o ljudskim pravima Ujedinjenih naroda² iz 1948. godine., dajući tako obvezujući učinak i osiguranje ostvarenja dotad neobvezujućih prava iz Opće deklaracije. Od njezina usvajanja do danas tekst Konvencije je izmijenjen ili dopunjen brojnim Protokolima koji su dodali nova prava ili izmijenili pojedine odredbe. Prilagođavanje nužnim promjenama u društvu, osim spomenutim Protokolima, postiže se i kroz djelovanje Europskog suda za ljudska prava (dalje u tekstu: ESLJP) sa sjedištem Strasbourgu, čije je osnivanje predviđeno Konvencijom, a koji je uspostavljen 1959. godine. Sudska praksa čini Konvenciju „*živim instrumentom*“ koji se može prilagoditi društvenim promjenama.

Kako je prethodno navedeno, mnoga prava Opće deklaracije UN-a, sadržana su i u Konvenciji, međutim to nije bio slučaj s pravom na slobodne izbore. Zbog bojazni pojedinih delegacija oko definiranja općeg prava glasa „odlučeno je ne uključiti pravo na slobodne izbore u članke Konvencije i uvesti ideju u Preambulu – na prijedlog Danske vlade – da demokratske institucije jamče ljudska prava, tako da je pravo na slobodne izbore postalo politički preduvjet za članstvo u Vijeću Europe. To je dovelo do neobičnog paradoksa, pozivanje u njezinoj preambuli na postojanje demokratskog poretka posljedica je neuključivanja prava na slobodne izbore u njezine članke.“³

Preambula Konvencije navodi da vlade potpisnice smatraju da su temeljne slobode, koje su osnova pravde i mira u svijetu u svijetu, najbolje zaštićene istinskom političkom demokracijom s jedne strane te zajedničkim razumijevanjem i poštovanjem ljudskih prava o kojima te slobode ovise s druge strane. Iako se rad na Dodatnom protokolu⁴ (dalje u tekstu: Protokol br.1) odvijao u isto vrijeme kad je usvojena Konvencija, on je usvojen tek godinu i četiri mjeseca kasnije

¹ Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda i Protokoli broj 1, 4, 6, 7 i 11, 12, 13 i 14 NN – MU br. 18/97, 6/99 – pročišćeni tekst, 8/99 – ispravak, 14/02., 1/06. i 13/17.

² Opća deklaracija o ljudskim pravima, NN – MU br. 143/09.

³ Ruiz Robledo, Agustín, The construction of the right to free elections by the European Court of Human Rights, u: Cambridge International Law Journal, Vol. 7 No. 2, prosinac 2018., str. 226.

⁴ Protokol br. 1 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Pariz, 20. ožujka 1952., NN – MU br. 18/97, 6/99 – pročišćeni tekst, 8/99 – ispravak, 14/02., 1/06. i 13/17.

odnosno 20. ožujka 1952. Protokolom br.1 uvedena je zaštita vlasništva, pravo na obrazovanje i pravo na slobodne izbore. Pravo na slobodne izbore, iako isprva nije nosilo takav naziv, uređeno je člankom 3. Protokola br. 1 koji glasi „visoke ugovorne stranke obvezuju se da će u razumnim razdobljima provoditi slobodne izbore tajnim glasovanjem, u uvjetima koji osiguravaju slobodno izražavanje mišljenja naroda pri izboru zakonodavnih tijela“⁵. Iz same definicije možemo iščitati da se njime zapravo ne propisuje pravo, nego samo obveza država. Na prijelaz iz obveze države u subjektivno pravo pojedinca presudan utjecaj je imala praksa ESLJP-a.

2 PRAVO NA SLOBODNE IZBORE KAO SUBJEKTIVNO PRAVO

Shvaćanje članka 3. Protokola br. 1 kao obveze država dugi niz godina je rezultiralo odbijanjem zahtjeva u kojima se navodi kršenje članka 3., a koje se opravdavalo time da pravo glasa nije obuhvaćenom člankom 3. Prekretnicu u tumačenju članka 3. Protokola br.1 učinio je ESLJP u svojoj presudi u predmetu *Mathieu-Mohin i Clerfayt protiv Belgije* ustanovivši da „međudržavno obojenje teksta članka 3. ne odražava nikakvu bitnu razliku od ostalih materijalnih klauzula u Konvenciji i Protokolima. Čini se da razlog za to leži u želji da se da veća svečanost preuzetoj obvezi, te u činjenici da primarna obveza na dotičnom području nije uzdržavanje ili nemiješanje, kao kod većine građanskih i politička prava, već usvajanje pozitivnih mjera od strane države za "održavanje" demokratskih izbora“⁶. Ruiz Robledo navodi da su države, daleko od toga da protestiraju protiv sudskog tumačenja članka 3., jasno podržale to kada su 1994. upotrijebile Protokol br. 11 Konvencije za izmjenu Protokola br. 1 i naslovile članak 3, do sada bez naslova , 'Pravo na slobodne izbore'. To je bilo suptilno prepoznavanje njegovog vertikalnog učinka kao subjektivnog prava, sličnog drugim pravima iz Konvencije.⁷

2.1 Podjela, opseg i ograničenja prava na slobodne izbore

U prethodno spomenutoj presudi, ESLJP podupire koncept subjektivnih prava sudjelovanja: pravo glasa i pravo biti biran u zakonodavno tijelo. O ovoj podjeli bit će više riječi u nastavku rada. ESLJP dalje naglašava kako prava o kojima je riječ nisu apsolutna. Budući da ih članak 3. priznaje bez izričitog iznošenja, a kamoli definiranja, postoji prostor za implicitna ograničenja. "Koncept „implicitnih ograničenja“, izuzetno je značajan za određenje

⁵ Protokol br. 1 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, *op.cit.*(bilj.4) čl. 3.

⁶ *Mathieu-Mohin i Clerfayt protiv Belgije*, zahtjev br. 9267/81, presuda od 2. ožujka 1987.

⁷ Ruiz Robledo, Agustín, *op.cit.* (bilj. 2.), str. 229.

relevantnosti cilja koji se želi postići ograničavanjem prava koja ova odredba garantira. Pošto članak 3. nije ograničen konkretnom listom „legitimnih ciljeva”, poput onih koji su jasno navedeni u člancima 8–11, države ugovornice, shodno tome, da bi opravdale ograničenje, imaju slobodu pozvati se na cilj koji nije sadržan u toj listi, pod uvjetom da se u konkretnim okolnostima datog predmeta dokaže da je takav cilj kompatibilan s principom vladavine zakona i općim ciljevima Konvencije.“⁸ ESLJP navodi kako one imaju široku slobodu procjene u ovoj sferi, ali da je na ESLJP-u da u krajnjem slučaju utvrdi jesu li ispunjeni zahtjevi Protokola br. 1. ESLJP se mora uvjeriti da uvjeti ne ograničavaju dotična prava u tolikoj mjeri da narušavaju samu njihovu bit i lišavaju ih njihove učinkovitosti, da su nametnute radi postizanja legitimnog cilja i da upotrijebljena sredstva nisu nerazmjerna, odnosno da su u skladu s načelom proporcionalnosti. Posebno se takvim uvjetima ne smije osujetiti "slobodno izražavanje mišljenja naroda u izboru zakonodavnog tijela". Članak 3. primjenjuje se samo na izbor "zakonodavnog tijela", međutim, riječ "zakonodavna vlast" ne znači nužno samo nacionalni parlament, nego se ona mora tumačiti u svjetlu ustavnog ustroja dotične države .

3 TEST PROPORCIONALNOSTI

„Načelo proporcionalnosti koje implicira potrebu ustanoviti odgovarajuću ravnotežu između suprotstavljenih interesa, prožeto je Konvencijom o ljudskim pravima i temeljnim slobodama. U mnogim slučajevima, neka odstupanja od temeljnih zajamčenih sloboda smatrat će se prihvatljivim po Konvenciji, pod uvjetom da se između ostalog, poštuje načelo proporcionalnosti. Ono posebno traži da takva odstupanja nisu pretjerana u odnosu na legitimne potrebe i interese koje su ga izazvale. „Traženje pravične ravnoteže između zahtjeva zajednice i zahtjeva prava pojedinca“ je prema riječima ESLJP-a, „prirođeno“ sustavu Konvencije. Ovo načelo se u sudskoj praksi koja se odnosi na različite odredbe Konvencije manifestira na razne načine. Ispravno je reći da proporcionalnost u sistemu Konvencije stekla status općeg načela.“⁹ Pri svakom ocjenjivanju postojanja povrede članka 3. Protokola br. 1., ESLJP provodi test proporcionalnosti. Naime, iako države ugovornice imaju širok stupanj slobodne procjene u mjerama koje će poduzeti za ostvarenje odnosno ograničenje određenog prava, sva ta ograničenja moraju biti nametnuta u svrhu postizanja legitimnog cilja i moraju biti razmjerna.

⁸ Guide on Article 3 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights, Council of Europe/European Court of Human Rights, 2022., str.7.

⁹ Britvić Vetma, Bosiljka, Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (čl. 6) i upravni spor, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 45, 1/2008., str. 144.

„Na pravo kandidature na izborima za parlament („pasivni” aspekt) mogu se nametnuti stroži uvjeti nego što je to slučaj prava na glasanje („aktivni” aspekt). Zapravo, dok test koji se tiče „aktivnog” aspekta članka 3. Protokola br. 1 obično uključuje širu ocjenu proporcionalnosti zakonskih odredaba kojima se osoba ili grupa osoba isključuje iz prava glasanja, test koji ESLJP primjenjuje u odnosu na „pasivni” aspekt ograničen je uglavnom na potvrdu odsustva proizvoljnosti u domaćim procedurama koje vode do isključenja pojedinca iz prava da se kandidira na izborima“¹⁰

4 AKTIVNI ASPEKT PRAVA NA SLOBODNE IZBORE: PRAVO NA GLASANJE

Pravo na glasanje je subjektivno pravo, koje zajedno s pravom na kandidiranje na izborima, služi očuvanju demokracije, ali upravo iz istih razloga podliježe određenim ograničenjima. Ograničenja koje države propisuju ne smiju biti takva da narušavaju samu bit prava glasa ili da ga lišavaju njegove učinkovitosti. Oduzimanje prava glasa mora služiti ostvarenju legitimnog cilja, ali ono prilikom procjene razmjernosti mjere i cilja prolazi stroži test proporcionalnosti. U nastavku izložena praksa ESLJP-a prikazat će odnos legitimnosti cilja i načela proporcionalnosti u utvrđivanju povrede prava na glasanje.

4.1 Gubitak prava na glasanje zbog provođenja kaznene istrage

4.1.1 Predmet Labita protiv Italije¹¹

Podnositelj zahtjeva uhićen je u travnju 1992. zbog sumnje da je pripadnik mafijaške organizacije u Alcamu. Optužbe protiv podnositelja temelje se na izjavama B.F., također uhićenog, člana mafije koji je odlučio surađivati s vlastima. Na zahtjev javnog tužitelja Okružni sud u Trapaniju izdao je nalog 10. svibnja 1993. kojim su izrečene preventivne mjere podnositelju zahtjeva, koji je stavljen pod poseban policijski nadzor te je morao živjeti u Alcamu tri godine. U presudi od 12. studenog 1994., Okružni sud u Trapaniju oslobodio je podnositelja zahtjeva i naredio njegovo puštanje na slobodu. U presudi od 14. prosinca 1995., Žalbeni sud u Palermu potvrdio je njegovu oslobađajuću presudu na temelju toga što B.F.-ove izjave nisu potkrijepljene drugim konkretnim dokazima i da su pobijene dokazima dobivenim tijekom istrage. Preventivne mjere obustavljene su do kraja suđenja i primijenjene su od 19. studenoga 1994. nakon što je Okružni sud u Trapaniju oslobodio podnositelja zahtjeva te je kao

¹⁰ Guide on Article 3 of Protocol No. 1, *op.cit.* (bilj. 7.), str. 7.

¹¹ Labita protiv Italije, zahtjev br. 26772/95., presuda od 6. travnja 2000.

rezultat izricanja posebne mjere nadzora općinsko izborno povjerenstvo Alcama, po sili zakona, odlučilo 10. siječnja 1995. podnositelja zahtjeva brisati iz biračkog registra. Podnositelj zahtjeva žalio se, između ostalog, na povredu glasačkog prava te se pozvao na povredu članka 3. Protokola br.1 Konvencije.

ESLJP nije imao sumnje da privremena suspenzija biračkog prava pojedinca za kojeg se sumnja da je pripadnik mafije služi svrsi ostvarenja legitimnog cilja. Međutim, uzimajući u obzir činjenicu da iako je posebna mjera policijskog nadzora izrečena za vrijeme suđenja, ona je primijenjena tek nakon što je suđenje završilo i nakon što je podnositelj zahtjeva oslobođen krivnje ESLJP je utvrdio da u trenutku brisanja podnositelja zahtjeva iz biračkog registra nije postojala stvarna osnova za sumnju na pripadnost mafiji te da je ta mjera bila neproporcionalna i predstavlja kršenje članka 3. Protokola br.1 Konvencije.

4.1.2 Predmet Vito Sante Santoro protiv Italije¹²

U nalogu od 24. ožujka 1994., Okružni sud u Brindisiju izrekao je preventivnu mjeru podnositelju zahtjeva, kojom je stavljen pod poseban policijski nadzor na godinu dana. Okružni sud u Brindisiju utvrdio je da su protiv podnositelja zahtjeva podnesene brojne kaznene prijave. Okružni sud je smatrao da postoje razumni razlozi za vjerovanje da je, unatoč čistom dosjeu, podnositelj zahtjeva stalni prijestupnik i stoga "društveno opasan". Odjeljak 3. Zakona br. 1423/56 propisuje da se osobe koje su društveno opasne mogu staviti pod poseban policijski nadzor. Članak 2. Predsjedničkog dekreta br. 223 od 20. ožujka 1967. propisuje da će se, između ostalog, lišiti prava glasa osobe kojima su preventivne mjere izrečene sudskim nalogom ili administrativnom odlukom. Članak 32., stavak 1. tog dekreta propisuje da će u takvim slučajevima povjerenik ovlašten za provedbu takvih mjera obavijestiti općinu u kojoj dotična osoba boravi o svakoj odluci koja povlači za sobom gubitak građanskih prava. Općinsko izborno povjerenstvo tada briše ime dotične osobe iz biračkog popisa, čak i izvan jednog od uobičajenih rokova za ažuriranje popisa. Nalog kojim je izrečena preventivna mjera prosljeđen je na izvršenje 7. travnja 1994. i uručen podnositelju zahtjeva 3. svibnja 1994. Kao rezultat posebne mjere nadzora izrečene podnositelju zahtjeva, Općinsko izborno povjerenstvo Ostunija odlučilo je 10. siječnja 1995. brisati podnositelja zahtjeva iz biračkog popisa na temelju toga što su mu građanska prava suspendirana u skladu s Predsjedničkim

¹² Vito Sante Santoro protiv Italije, zahtjev br. 36681/97, presuda od 1. srpnja 2004.

dekretom. Podnositelj zahtjeva je nakon toga bio spriječen sudjelovati na izborima za regionalno vijeće 23. travnja 1995.

Dana 28. srpnja 1995. ime podnositelja zahtjeva vraćeno je u birački popis. Međutim, zbog odluke policije o produljenju mjera posebnog nadzora, podnositelj zahtjeva 15. prosinca 1995. je ponovno izbrisan iz biračkog popisa na još godinu dana. Dana 12. travnja 1996. Općinsko izborno povjerenstvo Ostunija odbilo je zahtjev podnositelja zahtjeva da mu se dopusti sudjelovanje na nacionalnim parlamentarnim izborima 21. travnja 1996. godine. Tako je podnositelju zahtjeva, kao rezultat posebnih mjera, spriječeno glasovanje na izborima za regionalna vijeća u travnju 1995. i nacionalnim parlamentarnim izborima u travnju 1996.

ESLJP je u ovom predmetu prije rješavanja zahtjeva trebao utvrditi primjenjuje li se članak 3. Protokola br. 1 na izbore protiv kojih se prigovara. ESLJP je potvrdio stajalište, izneseno i u prijašnjim presudama, da članak 3. Protokola br. 1. jamči „izbor zakonodavne vlasti” i da riječ „zakonodavna vlast” ne znači nužno nacionalni parlament nego se mora tumačiti u svjetlu ustavne strukture pojedine države. Kako nije bilo sumnje da je nacionalni parlament zakonodavno tijelo u smislu članka 3. Protokola br. 1., ostalo je pitanje mogu li se regionalna vijeća smatrati dijelom zakonodavca u Italiji. Sukladno odredbama Ustava Italije regionalna vijeća nadležna su donositi, unutar teritorija regije kojoj pripadaju, zakone u nizu ključnih područja u demokratskom društvu te je stoga ESLJP smatrao da je Ustav Italije regionalnim vijećima dao nadležnosti i ovlasti koje su dovoljno široke da uz parlament budu sastavni dio zakonodavne vlasti te da je članak 3. Protokola br. 1 primjenjiv i na regionalne izbore.

ESLJP ističe da subjektivna prava na glasovanje i pravo na kandidiranje na izborima obuhvaćena člankom 3. Protokola br. 1 nisu apsolutna, ali ograničenja i uvjeti kojima države podvrgavaju ta prava podliježu kontroli ESLJP-a osobito u pogledu proporcionalnosti primijenjenih mjera i ostvarenja legitimnog cilja. U konkretnom slučaju, prošlo je više od devet mjeseci između datuma kada je nalog o izricanju preventivne mjere proslijeđen županu (7. travnja 1994.) i datuma kada je podnositelj zahtjeva lišen prava glasa (10. siječnja 1995.). ESLJP je prihvatio da je određeno kašnjenje u izvršavanju administrativnih zadataka koji se odnose na izvršenje odluke domaćeg suda često neizbježno, međutim takvo kašnjenje mora se svesti na minimum, a u ovom slučaju ESLJP je zaključio kako je takvo kašnjenje prekomjerno. Nadalje, odgoda u predmetu nepovoljno je utjecala na sposobnost podnositelja zahtjeva da glasa i na parlamentarnim i na regionalnim izborima. Zapravo, da je oduzimanje prava pravodobno

primijenjeno i u zakonskom razdoblju od jedne godine, ova bi mjera prestala vrijediti prije 23. travnja 1995., datuma regionalnih izbora i mnogo prije 21. travnja 1996., datuma parlamentarnih izbora. Slijedom iznesenih razloga, ESLJP je odlučio da je došlo do povrede članka 3. Protokola br.1.

4.2 Gubitak prava na glasanje zbog stečajnog postupka

4.2.1 Predmet Albanese protiv Italije¹³

Pitanje oduzimanja prava glasa ne pojavljuje se samo u kaznenom kontekstu. Naime u ovom predmetu ESLJP se bavio oduzimanjem prava glasa podnositelja zahtjeva tijekom stečajnog postupka.

Presudom je nad podnositeljem zahtjeva i njegova tri poduzeća proglašen stečaj, a kao posljedica toga ime podnositelja je upisano u stečajni registar. Stečajni postupak je trajao do 2004. godine. Tadašnje talijansko zakonodavstvo uz proglašenje osobnog stečaja vezalo je određene posljedice za dotičnu osobu, a posebno obustavu ostvarivanja izbornog prava za vrijeme trajanja stečajnog postupka, uz ograničenje od pet godina od dana stečajnog naloga. Podnositelj zahtjeva žalio se na povredu njegova prava na glasanje koje je uslijedilo nakon proglašenja stečaja nad njim. ESLJP je u ovom slučaju odlučio kako suspenzija izbornih prava osobe u stečaju za vrijeme stečajnog postupka predstavlja očito ograničavanje ostvarenja njezinih prava propisanih člankom 3. Protokola br.1. Iako je takvo ograničavanje propisano zakonom, ESLJP je preispitao legitimnost cilja takvog ograničenja. ESLJP je istaknuo da je stečajni postupak u okviru građanskog, a ne kaznenog prava i stoga ne podrazumijeva prijevaru ili obmanu od strane osobe u stečaju te je stoga cilj ograničenja izbornih prava osobe u biti bio kazneni. Slijedom navedenog, ESLJP je zaključio kako takva mjera ograničavanja nije imala drugu svrhu osim omalovažavanja osoba nad kojima je proglašen stečaj, kažnjavajući ih samo zato što su proglašene insolventnima bez obzira na to jesu li počinile prekršaj te da takva mjera ne služi ostvarenju legitimnog cilja u smislu članka 3. Protokola br. 1.

¹³ Albanese protiv Italije, zahtjev br. 77924/01, presuda od 23. ožujka 2006.

4.3 Nemogućnost glasovanja određenih zajednica ili pojedinaca na parlamentarnim izborima

4.3.1 Predmet Aziz protiv Cipra¹⁴

Podnositelj zahtjeva prigovorio je na temelju članka 3. Protokola br. 1, uzetog zasebno ili u vezi s člankom 14. Konvencije, da mu je onemogućeno ostvarivanje biračkog prava na temelju nacionalnog podrijetla i/ili pripadnosti nacionalnoj manjini. Dana 30. siječnja 2001. godine podnositelj zahtjeva podnio je zahtjev ministarstvu unutarnjih poslova Cipra tražeći da bude upisan u birački popis kako bi mogao ostvariti svoje biračko pravo na parlamentarnim izborima 27. svibnja 2001. godine, no ministarstvo unutarnjih poslova odbilo je upisati podnositelja zahtjeva. Ministarstvo je preciziralo da, temeljem članka 63. Ustava, pripadnici zajednice ciparskih Turaka ne mogu biti upisani u birački popis ciparskih Grka. U travnju 2001. podnositelj zahtjeva podnio je zahtjev Vrhovnom sudu Cipra protiv rješenja ministarstva unutarnjih poslova u kojem se pozvao na članak 3. Protokola br. 1 i tvrdio da, nakon raspuštanja općinskih komora, ciparska vlada nije uspostavila dvije izborne liste kako bi zaštitila izborna prava pripadnika obiju zajednica, no Vrhovni sud je odbio zahtjev. ESLJP je, odlučujući o zahtjevu podnositelja, podsjetio da je članak 63. Ustava Cipra, koji je stupio na snagu u kolovozu 1960., predviđao posebne izborne liste za zajednice ciparskih Grka i ciparskih Turaka. Unatoč tome, sudjelovanje članova parlamenta ciparskih Turaka suspendirano je od 1963. godine, od kada je postalo nemoguće relevantne članke Ustava, koji predviđaju parlamentarnu zastupljenost zajednice ciparskih Turaka i kvote kojih se moraju pridržavati dvije zajednice, implementirati u praksi.

ESLJP je uočio da su države koje su ratificirale Konvenciju uživale znatnu slobodu u uspostavljanju pravila unutar svog ustavnog poretka kojima se uređuju parlamentarni izbori i sastav njihovih parlamenata; relevantni kriteriji mogu varirati u skladu s povijesnim i političkim čimbenicima koji su svojstveni svakoj državi. Međutim, ta pravila ne bi trebala biti takva da isključuju određene ljude ili skupine ljudi iz sudjelovanja u političkom životu zemlje, a posebno u izboru zakonodavnog tijela, što je pravo zajamčeno i Konvencijom. ESLJP je primijetio da se situacija na Cipru pogoršala nakon okupacije sjevernog Cipra od strane turskih trupa i da se to nastavilo u posljednjih 30 godina. Nadalje je primijetio da je, unatoč činjenici da su relevantne ustavne odredbe učinjene nedjelotvornima, postojao primjetan nedostatak

¹⁴ Aziz protiv Cipra, zahtjev br. 69949/01, presuda od 22. lipnja 2004.

zakonodavstva za rješavanje nastalih problema. Posljedično, podnositelj zahtjeva, kao pripadnik zajednice ciparskih Turaka koji živi na području Cipra pod kontrolom Vlade, bio je potpuno lišen svake mogućnosti izraziti svoje mišljenje o izboru članova Zastupničkog doma zemlje u kojoj je bio državljanin i gdje je oduvijek živio. Uzimajući u obzir da je uskraćena sama bit podnositeljevog prava glasa, zajamčenog člankom 3. Protokola br. 1, ESLJP je zaključio da je došlo do povrede članka 3. Protokola br.1.

4.4 Oduzimanje ili ograničenje poslovne sposobnosti i pravo na glasanje

4.4.1 Predmet Alajos Kiss protiv Mađarske ¹⁵

Podnositelj zahtjeva 2005. godine je stavljen pod djelomično skrbništvo zbog dijagnoze manijakalne depresije. Takva mjera podrazumijevala je primjenu odredbe Ustava koja između ostalog propisuje da osobe koje su stavljene pod potpuno ili djelomično skrbništvo nemaju pravo glasa. Podnositelj zahtjeva je 13. veljače 2006. godine shvatio da je izostavljen iz biračkog popisa sačinjenog u susret predstojećim parlamentarnim izborima. Iako se podnositelj nije žalio na mjeru stavljanja pod djelomično skrbništvo, žalio se na oduzimanje njegovog prava glasa zbog stavljanja pod djelomično skrbništvo zbog manijakalne depresije za koje tvrdi da predstavlja neopravdano lišenje prava glasa za koje ne postoji nijedan pravni lijek, s obzirom na to da je propisano Ustavom, kao i da je po svojoj prirodi diskriminatorno. Podnositelj zahtjeva je zatim odbacio kao zastario pristup Vlade po kojem nijedna osoba s intelektualnim i psiho-socijalnim smetnjama kojoj je određeno skrbništvo nije sposobna samostalno donositi odluke. Podnositelj je tvrdio da ukoliko se prihvati da je opća i automatska zabrana prava glasa osobama pod skrbništvom opravdana jer one na osnovu svog pravnog statusa nisu sposobne da donose svjesne i razumne odluke i nisu sposobne glasati, onda bi velika grupa državljana bila lišena zaštite koju pruža članak 3. Protokola br. 1, bez potrebnog uzimanja u obzir njihovih pojedinačnih okolnosti. U svom zahtjevu pozvao se na članak 3. Protokola br. 1, tumačen samostalno ili u vezi s člancima 13 i 14 Konvencije.

Vlada Mađarske branila se time da kada se odlučuje o tome tko ima pravo glasa, određuje se minimalna starosna granica, koja je obično ista kao i uzrast u kojem se stiče punoljetnost, čime se automatski uskraćuje pravo glasa svim maloljetnim državljanima. Cilj je omogućiti da samo državljani koji su sposobni da procjenjuju posljedice svojih odluka i da donose svjesne i

¹⁵ Alajos Kiss protiv Mađarske, zahtjev br. 38832/06, presuda od 20. svibnja 2010.

razumne odluke, i koji su stekli ostala prava vezana za godinu stjecanja punoljetnosti trebaju sudjelovati u javnim poslovima. Vlada tvrdi da uskraćivanje prava glasa osobama pod skrbništvom teži istom legitimnom cilju, odnosno da te osobe, premda punoljetne, nisu sposobne da rukovode svojim poslovima, uključujući i korištenje prava glasa, uslijed svog psihičkog stanja, duševne poremećenosti ili patološke ovisnosti.

ESLJP je utvrdio da je mjera Vlade da osigura da samo državljani koji su sposobni da procjene posljedice svojih odluka i donose svjesne i razumne odluke sudjeluju u javnim poslovima teži postizanju legitimnog cilja.

Pri ocjenjivanju proporcionalnosti ESLJP je primijetio da odredba Ustava ne radi razliku između osoba pod potpunim i djelomičnim skrbništvom. ESLJP prihvaća stajalište da nacionalno zakonodavstvo treba imati široko polje slobodne ocjene prilikom utvrđivanja ograničenja prava glasa i postizanja pravedne ravnoteže prilikom odlučivanja te da je na zakonodavnom tijelu da odluči o tome kakav je postupak pogodan za procjenjivanje sposobnosti osoba sa psihičkim invaliditetom da glasaju.

ESLJP, međutim, ne može prihvatiti da apsolutna zabrana glasanja svakoj osobi pod djelomičnim skrbništvom, ne uzimajući u obzir njene stvarne sposobnosti, potpada pod prihvatljivo polje slobodne procjene. Premda ESLJP ponavlja da je ovo polje slobodne procjene široko, ono nije neograničeno. Pored toga naglašava, ako se neko ograničenje temeljnih prava odnosi na neku posebno ugroženu grupu u društvu, koja je bila izložena značajnoj diskriminaciji u prošlosti, kao što su osobe sa psihičkim invaliditetom, onda je polje slobodne procjene za Vladu u značajnoj mjeri uže i ona mora imati jake razloge za takva ograničenja.

ESLJP dalje smatra da postupanje prema osobama s intelektualnim ili psihičkim invaliditetom kao prema jedinstvenoj kategoriji predstavlja nepouzdanu klasifikaciju i da ograničavanje njihovih prava mora biti predmet strogog i detaljnog ispitivanja. ESLJP stoga zaključuje da se neselektivno oduzimanje prava glasa bez pojedinačne sudske ocjene, zasnovano isključivo na nekom psihičkom invaliditetu koji iziskuje djelomično skrbništvo ne može smatrati kompatibilnim s legitimnim osnovama za ograničavanje prava glasa te da je shodno tome došlo do povrede članka 3 Protokola br. 1 uz Konvenciju.

Isti takav zaključak ESLJP zauzeo je u predmetu *Anatolij Marinov protiv Bugarske*¹⁶ gdje je podnositelju zahtjeva također automatski bilo oduzeto pravo glasa zbog stavljanja pod djelomično skrbništvo bez pojedinačne sudske procjene njegove biračke sposobnosti. ESLJP je

¹⁶ Anatolij Marinov protiv Bugarske, zahtjev br. 26081/17, presuda od 15. veljače 2022.

još jednom ponovio kako ograničavanje prava osoba s intelektualnim ili psihijatrijskim teškoćama mora biti podvrgnuto strogom nadzoru.

4.4.2 Predmet Strøbye i Rosenlind protiv Danske¹⁷

Podnositeljima zahtjeva oduzeta je poslovna sposobnost, a kao rezultat toga oduzeto im je pravo glasa i onemogućeno glasovanje na općim izborima. U ovom predmetu, nije sporno među strankama da je lišenje prava podnositelja zahtjeva bilo zakonito jer je propisano danskim Ustavom i Zakonom o parlamentarnim izborima. Što se tiče ostvarivanja legitimnog cilja, Vlada je tvrdila da su ograničenja bila razmjerna legitimnom cilju kojem se težilo da glasači imaju potrebnu razinu mentalnih vještina – posebno, za razliku od drugih slučajeva, jer su se ograničenja odnosila samo na malu, specifičnu skupinu ljudi. Podnositelji zahtjeva nisu osporili da je predmetno ograničenje slijedilo legitiman cilj, ali su ustvrdili da je lišenje prava bilo neopravdano i proizvoljno.

Sukladno danskom Zakonu o skrbništvu da bi neka osoba bila proglašena poslovno nesposobnom morala su biti ispunjena dva uvjeta. Prvi uvjet bio je da osoba o kojoj je riječ mora biti nesposobna sama upravljati svojim poslovima zbog razloga, kao što je mentalna bolest ili mentalna invalidnost, a drugi uvjet je bio da je oduzimanje poslovne sposobnosti bilo nužno kako bi se dotična osoba spriječila u izlaganju svoje imovine, prihoda ili drugih financijskih interesa riziku velikog gubitka ili kako bi se spriječilo financijsko iskorištavanje. Nadalje, isti zakon propisuje da osoba ne može biti lišena svoje poslovne sposobnosti ako se njezini interesi mogu dovoljno zaštititi stavljanjem pod skrbništvo te da se lišenje poslovne mora poništiti ako više nisu ispunjeni propisani uvjeti. Iz svega navedenog proizlazi da je zakon načelo proporcionalnosti primjenjivao na izricanje, sadržaj i ukidanje mjera. Prema mišljenju podnositelja zahtjeva, njihov je slučaj stoga bio identičan presudi ESLJP-a u predmetu *Alajos Kiss protiv Mađarske*. Smatraju da nije posebno važno da je pogođena skupina ili osoba u Danskoj uža od pogođene skupine osoba u Mađarskoj. Bitno je bilo to da je njihovo lišavanje prava bilo proizvoljno i automatski rezultat njihove financijske nesposobnosti. Vlada je ustvrdila da nije došlo do povrede članka 3. Protokola br. 1 uz Konvenciju, budući da je ograničenje prava glasa bilo razmjerno legitimnom cilju kojem se težilo. Naglasili su da se ovaj predmet značajno razlikuje od predmeta *Alajos Kiss protiv Mađarske*. U Danskoj, samo je mala skupina osoba bila lišena prava glasa – točnije one koje su bile pod skrbništvom i koje su bile

¹⁷ Strøbye i Rosenlind protiv Danske, zahtjevi br. 25802/18 i 27338/18, presuda od 2. veljače 2021.

lišene poslovne sposobnosti prema Zakonu o skrbništvu. Međutim, osoba ne može biti lišena svoje poslovne sposobnosti ako se njeni interesi mogu dovoljno zaštititi kroz skrbništvo. Lišenje poslovne sposobnosti je stoga bila mjera koja je utjecala na usku skupinu osoba, u iznosu od 0,046% danskog stanovništva s pravom glasa, dok je 0,75% mađarskog stanovništva bilo podvrgnuto oduzimanju prava glasa. Štoviše, dansko je zakonodavno tijelo kontinuirano razmatralo pitanje oduzimanja prava glasa i nastojalo je proširiti pravo glasa što je više moguće, koliko je Ustav dopuštao. ESLJP se stoga slaže s Vladom i Vrhovnim sudom Danske da se sporno zakonodavstvo značajno razlikuje od zakonodavstva ispitanog u predmetu *Alajos Kiss protiv Mađarske*, gdje su sve osobe, bilo pod potpunim ili djelomičnim skrbništvom, bile podvrgnute automatskom, općem ograničenju u pogledu biračkog prava te da Vrhovni sud nije prekoračio polje slobodne procjene koje mu je dodijeljeno.

ESLJP smatra činjenicom da je zakonodavac neprestano nastojao dopustiti što većem broju osoba da mogu glasovati, dok je u isto vrijeme nastojao zaštititi malu skupinu osobe kojima je bilo potrebno skrbništvo uz lišenje poslovne sposobnosti. ESLJP smatra da je uz svaku zakonsku izmjenu, zakonodavac pažljivo procijenio pitanje oduzimanja prava glasa u svom hvalevrijednom dugogodišnjem nastojanju da ograniči ograničenja prava glasa te se stoga uvjerio da su se gornji elementi značajno razlikovali od situacije u predmetu *Alajos Kiss protiv Mađarske*, gdje je ESLJP primijetio da nije bilo dokaza da je zakonodavac ikada pokušao odvagati suprotstavljene interese ili ocijeniti razmjernost dotičnog ograničenja. S obzirom na gore navedeno, ESLJP je zaključio da nije došlo do povrede članka 3. Protokola br. 1.

4.5 Ograničenje biračkog prava na temelju kriterija prebivališta i ostvarivanje biračkog prava za nerezidentne državljane

„ESLJP je naglasio kompatibilnost kriterija boravišta s člankom 3 Protokola br. 1. Takvo ograničenje može se opravdati iz više razloga: prvo, pretpostavka je da se građana koji nemaju boravište manje direktno ili manje kontinuirano tiču svakodnevni problemi njihove zemlje, te da ih manje poznaju; drugo, činjenica je da kandidati koji se kandidiraju za parlament ne mogu tako lako izborna pitanja predstaviti građanima koji žive u inozemstvu, koji isto tako imaju i manje utjecaja na odabir kandidata ili na izradu njihovih predizbornih programa; treće, postoji bliska veza između prava na glasanje na parlamentarnim izborima i činjenice direktnog učinka postupaka političkih tijela koja se na taj način izaberu; i četvrto, moguće je legitimno nastojanje

zakonodavnog tijela da ograniči utjecaj građana koji žive u inozemstvu na izbore koji se bave pitanjima koja se, premda jesu fundamentalna, prvenstveno tiču onih koji žive u toj zemlji.“¹⁸

Iz prakse ESLJP vidljivo da je državama članicama ostavljen visok stupanj slobodne procjene glede ograničenja odnosno oduzimanja prava glasa nerezidentima. Međutim, u predmetu *Shindler protiv Ujedinjenog Kraljevstva* ESPLJ je naglasio da na razini Europske unije postoji sve veća svijest o problemima koje stvara migracija, osobito u smislu političkih prava u zemljama podrijetla i boravišta.

4.5.1 Predmet *Shindler protiv Ujedinjenog Kraljevstva*¹⁹

Podnositelj zahtjeva, britanski državljanin, napustio je Ujedinjeno Kraljevstvo 1982. godine, nakon umirovljenja te se preselio u Italiju sa svojom suprugom Talijankom. Nakon petnaest godina boravka u inozemstvu više nije imao pravo glasa na parlamentarnim izborima u Ujedinjenom Kraljevstvu. U svojoj prijavi ESLJP tvrdio je da petnaestogodišnje vremensko ograničenje prava glasa nerezidenata nije bilo proporcionalno i da je prekršilo njegovo pravo glasa prema članku 3. Protokola br. 1. U vezi s tim, istaknuo je da je zadržao vrlo jake veze s Ujedinjenim Kraljevstvom i na njega su utjecala pitanja poput mirovina, bankarstva, financijskih propisa, oporezivanja i zdravstva, koja su sva bila predmetom političkih odluka.

ESLJP je izrazio stav da je u konkretnom slučaju ograničenje glasovanja nerezidenata imalo legitiman cilj ograničavanja parlamentarnog glasačkog prava na one građane koji su blisko povezani s Ujedinjenim Kraljevstvom i koji bi stoga bili najizravnije pogođeni njegovim zakonima. Ograničenje nije narušilo samu bit prava glasa jer je nerezidentima bilo dopušteno glasovati na nacionalnim izborima petnaest godina nakon njihovog iseljenja, a pravo je u svakom slučaju vraćeno ako se dotična osoba vrati živjeti u Ujedinjeno Kraljevstvo. Budući da je podnositelj zahtjeva tvrdio da je svako ograničenje glasovanja na nacionalnim izborima na temelju prebivališta samo po sebi nerazmjerno, ESLJP je prvo morao ispitati zahtjeva li članak 3. Protokola br. 1 od država ugovornica da daju pravo glasa nerezidentu bez ikakvih ograničenja na temelju prebivališta i, drugo, predstavlja li zakonodavstvo koje nerezidente lišava prava glasa nakon petnaest godina neboravka razmjerno ograničenje prava glasa koje je uspostavilo pravednu ravnotežu između suprotstavljenih interesa.

¹⁸ Guide on Article 3 of Protocol No. 1, *op.cit.* (bilj. 7.), str. 10.

¹⁹ *Shindler protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, zahtjev br. 19840/09, presuda od 07. svibnja 2013.

U vezi s prvim od ovih pitanja, ESLJP je preispitao aktivnosti različitih tijela Vijeća Europe i utvrdio da ona pokazuju rastuću svijest na europskoj razini o problemima koje postavljaju migracije u smislu političkog sudjelovanja u zemljama podrijetla i boravka. Međutim, ništa od materijala nije predstavljalo osnovu za zaključak da su, kako je zakon trenutno propisivao, države bile obvezne nerezidentima omogućiti neograničeno pravo glasa. Isto tako, iako je postojao jasan trend u zakonima i praksi država članica u korist dopuštanja glasovanja nerezidentima, i to značajna većina u korist neograničenog prava, ne može se reći da je bila postignuta svijest za zajednički pristup ili konsenzus u korist neograničenog prava glasa za nerezidente. ESLJP je utvrdio da će to pitanje možda morati biti pod razmatranjem, ali je zasad polje slobodnog uređenja ovog pitanja, koje države članice uživaju u ovom području ostalo široko. Što se tiče drugog pitanja (proporcionalnosti), petnaestogodišnje razdoblje tijekom kojeg je nerezidentima bilo dopušteno glasovati nakon što su napustili zemlju nije bilo beznačajno. Činjenica da je podnositelj zahtjeva osobno mogao zadržati visoku razinu kontakta s Ujedinjenim Kraljevstvom, imati detaljno znanje o njegovim svakodnevnim problemima i biti pogođen nekima od njih nije učinila nametanje pravila od petnaest godina nerazmjernim jer, iako zahtijevaju pomno ispitivanje, opće mjere koje ne dopuštaju diskreciju u njihovoj primjeni mogu ipak biti u skladu s Konvencijom.

Uzimajući u obzir značajan teret koji bi bio nametnut kada bi se od države članice zahtijevalo da u svakom zahtjevu za glasovanje nerezidenta utvrdi ima li pojedinac dovoljno blisku vezu sa zemljom, ESLJP je zaključio da je opća mjera u ovoj situaciji služila za promicanje pravne sigurnosti i izbjegavanje problema proizvoljnosti i nedosljednosti od slučaja do slučaja. Također je bilo relevantno da je Parlament pokušao odvagnuti suprotstavljene interese u ovom slučaju u nekoliko navrata i da je detaljno raspravljao o pitanju glasačkih prava nerezidenata. Dakle, s obzirom na polje procjene koje je dostupno domaćem zakonodavstvu, ograničenje prava glasa koje je tužena država nametnula podnositelju zahtjeva, moglo bi se smatrati razmjernim legitimnim ciljem koji se želi postići. Zakonodavstvo je tako uspostavilo pravednu ravnotežu između interesa podnositelja zahtjeva za sudjelovanjem na parlamentarnim izborima u njegovoj zemlji podrijetla i odabrane zakonodavne politike tužene države da ograniči pravo glasa na parlamentarnim izborima na građane koji su usko povezani s Ujedinjenim Kraljevstvom koji bi stoga bili najviše izravno pogođeni njegovim zakonima.

4.5.2 Predmet Riza i ostali protiv Bugarske²⁰

Podnositelji zahtjeva bili su bugarska politička stranka „Dvizhenie za Prava i Svobodi“ (Pokret za prava i slobode – „DPS”), gospodin Riza, član te stranke, i 101 drugih bugarskih državljana koji su iskoristili svoje pravo glasa na izborima na biračkim mjestima u Turskoj, gdje su živjeli u vrijeme bugarskih parlamentarnih izbora 2009. Stranka DPS i g. Riza kandidirali su se na izborima. DPS je dobio preko 600.000 glasova, odnosno preko 14% važećih glasova, čime je postao treća politička stranka u zemlji. Bio je uvjerljivi pobjednik na biračkim mjestima na kojima je glasovao 101 kandidat. Stranka je tako imala 38 zastupnika uključujući gosp. Rizu. Članovi druge političke stranke osporili su zakonitost izbora 7 poslanika DPS-a i žalili se na teška kršenja izbornog zakona na svim biračkim mjestima otvorenim na teritoriju Turske. U svojoj presudi od 16. veljače 2010., nakon što je uočio anomalije u biračkim popisima i izvješćima o glasanju, Ustavni sud odlučio je poništiti glasačke listiće na 23 biračka mjesta koja su u Turskoj otvorila bugarska diplomatska predstavništva i oduzeti sve glasove dobivene na tim izborima, odnosno ukupno 18.358 glasova, od čega je 18.140 dato DPS-u. Među tim glasovima bili su i oni koje je dao 101 kandidat. Njihovi glasovi nisu se računali za izračun izbornog praga od 4%, a oni od 101 glasa koji su bili u korist prvih šest stranaka na izborima nisu uzeti u obzir za raspodjelu mjesta između stranaka na nacionalnoj razini. Prema novoj raspodjeli mandata, DPS je po proporcionalnom izbornom sistemu izgubio jedno mjesto u parlamentu u korist stranke koja je pobijedila na izborima, a gospodinu Rizi oduzeta je funkcija člana parlamenta.

Poništenje glasačkog listića na dotičnim biračkim mjestima od strane Ustavnog suda, smjena g. Rize s mjesta člana parlamenta i gubitak jednog mjesta u parlamentu za DPS na proporcionalnoj osnovi predstavljalo je miješanje u aktivna izborna prava 101. podnositelja zahtjeva, a za g. Riza i DPS u njihova pasivna izborna prava. Konkretno, što se tiče aktivnog izbornog prava, ono nije bilo ograničeno samo na čin tajnog odabira željenog kandidata i ubacivanje glasa u glasačku kutiju već je utjecalo i na mogućnost da svaki birač ima utjecaj na sastav zakonodavnog tijela, pod uvjetom da se poštuju pravila utvrđena zakonom o izborima. Što se tiče činjenice da se protiv presude Ustavnog suda nije mogla uložiti žalba, nijedna odredba Konvencije ili njezinih Protokola nije obvezivala države članice da uspostave drugu razinu nadležnosti za izborne sporove, a još manje da omoguće žalbu protiv odluka Ustavni sudova kojima je povjereno ispitivanje postizbornih sporova.

²⁰ Riza i ostali protiv Bugarske, zahtjevi br. 48377/10 i 48555/10, presuda od 13. listopada 2015.

Što se tiče poništavanja glasačkih listića na 22 od 23 predmetna biračka mjesta, postupak donošenja odluke Ustavnog suda nije bio u skladu sa standardima razvijenim u praksi ESLJP. Konkretno, Ustavni sud je dao čisto formalnu osnovu za poništenje izbora na tim biračkim mjestima. Nadalje, taj se dio odluke temeljio na čimbenicima koji nisu bili sadržani, na dovoljno jasan i predvidiv način u domaćem pravu, te nije dokazano da su ti čimbenici usmjerili izbor birača ili promijenili rezultat izbora.

Ustavni sud se tako ograničio na konstataciju potpunog ili djelomičnog nepostojanja zapisnika o glasovanju u arhivama nadležnih državnih tijela kako bi poništio rezultate na četiri biračka mjesta, ne tražeći utvrđivanje jesu li zapisnici na tim mjestima dovršeni, potpisani i u cijelosti predani bugarskim diplomatskim službama u Turskoj od strane odgovarajućih lokalnih biračkih odbora. Ustavni sud je stoga taj dio svoje odluke temeljio na činjeničnom opažanju koje samo po sebi nije pokazalo da je izborni proces na ta četiri biračka mjesta bio povrijeđen bilo kakvim nedostacima. Ustavni sud je donio odluku o poništenju izbora na još osamnaest biračkih mjesta jer na popisima birača upisanih na dan izbora nije bio potpis predsjednika ili tajnika mjesnog biračkog odbora. To je bio ponavljajući propust koji se odnosio na oko 42% svih biračkih mjesta otvorenih u inozemstvu, potvrđujući tako činjenicu da domaći zakon nije bio dovoljno jasan po tom pitanju. Ovaj propust, koji je bio čisto tehničke prirode, sam po sebi nije pokazao da je izborni proces na tih osamnaest biračkih mjesta bio obilježen nedostacima u mjeri koja bi opravdavala poništenje izbornih rezultata. Što se tiče posljednjeg, dvadeset i trećeg biračkog mjesta, na kojem su rezultati poništeni jer na prvoj stranici zapisnika nedostaje broj birača, grešku su najvjerojatnije na dan glasovanja napravili članovi mjesnog biračkog odbora te bi se stoga moglo zaključiti da se radilo o izbornoj prijeveri. Međutim, bugarski Ustavni sud nije uzeo u obzir činjenicu da bugarsko izorno zakonodavstvo koje je bilo na snazi u relevantno vrijeme nije predviđalo mogućnost organiziranja novih izbora ako je glasački listić poništen. Održavanje novih izbora na tom posljednjem biračkom mjestu bi, međutim, ispunilo legitimni cilj za poništenje izbornih rezultata te očuvalo zakonitost izbornog procesa i prava birača i kandidata koji se kandidiraju.

S obzirom na praznine u domaćem pravu i nepostojanje bilo kakve mogućnosti održavanja novih izbora, osporena presuda, koja se temeljila na čisto formalnim argumentima, prouzročila je neopravdanu povredu prava 101. podnositelja zahtjeva, te gosp. Rize i DPS-a, da sudjeluju na parlamentarnim izborima kao glasači, odnosno kao kandidati. ESLJP je stoga jednoglasno zaključio da postoji povreda u pogledu prava glasa 101.

podnositelja zahtjeva. Nadalje, ESLJP je zaključio da postoji povreda u pogledu prava g. Rize i DPS-a da se kandidiraju na izborima.

4.6 Ograničenje ili oduzimanje prava glasa zatvorenika

Zatvorenici uživaju sva temeljna prava i slobode koje Konvencija jamči, naravno osim prava na slobodu kojeg se osoba smije lišiti u slučajevima i u postupku propisanom zakonom, a u skladu s člankom 5. Konvencije. Članak 3. Protokola br. 1 ne isključuje mogućnost da se izborna prava ograniče ili oduzmu pojedincu koji je počinio kazneno djelo, npr. ako je zlorabio javnu funkciju. I u postupanju sa zatvorenicima, lišenje prava iz članka 3. Protokola br. 1 se ne smije koristiti olako, već se mora primijeniti test proporcionalnosti odnosno uzeti u obzir sankcija, ponašanje i okolnosti svakog pojedinca. Test proporcionalnosti se ne može zadovoljiti automatskim lišenjem zatvorenika njegovih političkih prava. S druge strane pak, lišenje zatvorenika njegovih političkih prava može u određenim slučajevima ispuniti legitimni cilj, odnosno izraziti društvenu osudu zbog počinjenog kaznenog djela te utjecati na počinitelja i sve druge da ne čine kaznena djela. Što se tiče testa proporcionalnosti, države članice mogu ostvarenje istog prepustiti na odlučivanje sudovima te će sudovi u svakom pojedinačnom slučaju odlučivati o ograničenju odnosno oduzimanju izbornih prava zatvorenika.

Drugi princip je da države članice donesu propise ili dodaju u postojeće propise odredbe koje propisuju okolnosti i slučajeve u kojima se mjera oduzimanja ili ograničenja izbornih prava treba primijeniti. U tom slučaju se prepušta samom zakonodavnom tijelu da primijeni mjeru oduzimanja odnosno ograničenja izbornih prava zatvorenika, na način da se primijeni test proporcionalnosti i zadovolji legitimni cilj same mjere. U slučaju kada bi oduzimanje odnosno ograničenje izbornih prava bilo sveobuhvatno te kada bi se automatski primjenjivalo na sve koji su izdržavali kaznu lišenja slobode, radilo bi se o kršenju članka 3. Protokola br. 1. Takav je stav ESLJP zauzeo u predmetu *Hirst protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (br. 2) kao i u predmetu *Söyler protiv Turske*. Nadalje, čak i ako se automatsko ograničenje odnosno oduzimanje izbornih prava ne bi odnosilo na sve zatvorenike, već samo one koji su npr. osuđeni na dulje kazne zatvora, niti takvo rješenje ne bi samim tim bilo legitimno, ako se ne uzme u obzir ponašanje pojedinca i okolnosti predmeta. Navedenim rješenjem bi također dolazilo do kršenja

članka 3. Protokola br. 1. jer ne bi bio zadovoljen uvjet proporcionalnosti. Takav stav je ESLJP zauzeo u predmetu *Frodl protiv Austrije*²¹.

Nadalje, u slučaju zakonodavnog određivanja mjera ograničenja odnosno oduzimanja izbornih prava zatvorenika nije potrebno sudjelovanje sudske vlasti te tako određena mjera zabrane glasanja bez sudske odluke ne predstavlja automatski kršenje članka 3. Protokola br. 1. Takav stav je Sud zauzeo u predmetu *Scoppola protiv Italije* (br. 3) . U praksi ESLJP-a postoji znatan broj zahtjeva zatvorenika da se utvrdi kršenje prava zatvorenika iz članka 3. Protokola br. 1, a da zatvorenici ne dokažu da im je uistinu bilo onemogućeno pravo glasanja, već se pozivaju samo na svoj status zatvorenika. Da bi zahtjev bio osnovan, podnositelji zahtjeva osim svog statusa zatvorenika trebaju dokazati i da im je faktično bilo onemogućeno glasovanje. Ovo je osobito važno iz razloga što brojni zatvorenici budu ranije otpušteni iz zatvora. U svojim presudama, ESLJP se ne upušta na ukazivanje državama članicama kakve bi točno mjere trebale poduzeti da se okonča kršenje prava zatvorenika iz članka 3. Protokola 1. Na vladama država članica je da istraže sve moguće načine kako bi osigurale poštivanje članka 3. Protokola 1.

Mišljenja sam da bi idealna bila kombinacija gore navedenog zakonodavnog i sudskog principa te da bi se na taj način najispravnije mogao postići legitimni cilj oduzimanja odnosno ograničenja izbornih prava zatvorenika. Samim propisivanjem okolnosti i slučajeva u kojima se mogu oduzeti odnosno ograničiti izborna prava zatvorenika, koliko god propisi bili precizni, smatram da postoji opasnost da se u određenim slučajevima lako može promašiti postizanje legitimnog cilja mjere. S druge strane pak, puko prepuštanje sudovima na odlučivanje o ograničenju izbornih prava zatvorenika, bez striktnog definiranja uvjeta za isto, bi potencijalno stvorilo pretjeranu slobodu sudova te bi shodno prethodno navedenom principu također postojala opasnost od neispunjenja legitimnog cilja mjere. Propisivanjem jasnih odredbi i slučajeva u kojima se mogu ograničiti izborna prava zatvorenika te dodatnim davanjem ovlasti sudu da na svaki slučaj koji podliježe oduzimanju odnosno ograničenju izbornih prava zatvorenika primijeni dodatni test proporcionalnosti te tako odluči o oduzimanju odnosno ograničenju izbornih prava bi se na najadekvatniji način postigao legitimni cilj odnosno svrha ograničenja izbornih prava zatvorenika.

²¹ *Frodl protiv Austrije*, zahtjev br. 20201/04, presuda od 08. travnja 2010.

4.6.1 Predmet Hirst protiv Ujedinjenog Kraljevstva (br. 2)²²

Podnositelj zahtjeva, osuđen je na doživotnu kaznu zatvora zbog ubojstva iz nehaja te je bio lišen prava glasa tijekom svog pritvora prema članku 3. Zakona o predstavljanju naroda iz 1983. koji se odnosio na osobe osuđene i na izdržavanju kazne zatvora. Godine 2004. bio je pušten iz zatvora uz dozvolu. Podnositelj zahtjeva je tvrdio da je, kao osuđeni zatvorenik u pritvoru, podvrgnut općoj zabrani glasovanja na izborima te se pozvao, između ostalog na kršenje članka 3. Protokola br.1. Konvencije.

Pri ocjenjivanju legitimnosti cilja, ESLJP je podsjetio da članak 3. Protokola br. 1. ne precizira niti ograničava ciljeve koje mjera mora postići. Vlada Ujedinjenog Kraljevstva tvrdila je da je mjera imala za cilj spriječiti zločin, sankcioniranjem ponašanja osuđenih zatvorenika, te povećati građansku odgovornost i poštivanje vladavine prava. ESLJP je prihvatio da se može smatrati da članak 3. slijedi taj cilj.

Vlada je tvrdila da je zabrana zapravo bila ograničena u svojoj primjeni jer je utjecala samo na oko 48.000 zatvorenika, onih koji su osuđeni za kaznena djela dovoljno teška da opravdaju zatvorsku kaznu, a ne uključujući one koji su pritvoreni u istražnom zatvoru, zbog nepoštivanja suda ili neplaćanja novčanih kazni. Međutim, ESLJP je smatrao da je 48.000 zatvorenika značajna brojka i da se ne može tvrditi da je zabrana zanemariva po svojim učincima. Također je uključivao širok raspon počinitelja i kazni, od jednog dana do doživotne i od relativno lakih prekršaja do prekršaja najveće težine. Također, pri izricanju kazne, kazneni sudovi u Engleskoj i Walesu nisu spominjali oduzimanje prava glasa i nije bilo očito da postoji izravna veza između činjenica bilo kojeg pojedinačnog slučaja i oduzimanja prava glasa. Što se tiče težine koja se može pridati stajalištu koje je usvojio zakonodavac i sudstvo u Ujedinjenom Kraljevstvu, ne postoji dokaz da je zakonodavac ikada želio ocijeniti suprotstavljene interese ili ocijeniti proporcionalnost potpune zabrane prava glasa osuđenicima na kaznu zatvora. Ne može se reći da je bilo ikakve sadržajne rasprave članova zakonodavnog tijela o kontinuiranoj opravdanosti, u svjetlu moderne kaznene politike i visokih standarda za poštivanjem ljudskih prava, za održavanje takvog općeg ograničenja prava zatvorenika na glasovanje. Također je bilo očito da se priroda ograničenja, ako postoje, koja se nameću pravu osuđenog zatvorenika da glasa općenito smatra pitanjem za parlament, a ne za nacionalne sudove. Domaći sudovi stoga nisu poduzeli nikakvu procjenu razmjernosti same mjere.

²² Hirst protiv Ujedinjenog Kraljevstva (br. 2), br. 74025/01, presuda od 6. listopada 2005.

Stoga, iako je ESLJP ponovio da je polje slobodne procjene široko, ono nije sveobuhvatno. Nadalje, iako je situacija donekle poboljšana Zakonom iz 2000. koji je po prvi put dao pravo glasa osobama koje su u pritvoru, članak 3. Zakona iz 1983. ostao je tupi instrument. Oduzeto je konvencijsko pravo glasanja značajnoj kategoriji ljudi i to na način koji je bio neselektivan. Automatski se primjenjivao na osuđene zatvorenike u zatvoru, bez obzira na duljinu njihove kazne i bez obzira na prirodu ili težinu njihova kaznenog djela i njihove osobne okolnosti. Takvo opće, automatsko i neselektivno ograničenje vitalno važnog konvencijskog prava moralo se smatrati izvan bilo koje prihvatljive slobodne procjene, koliko god široko to polje bilo, i kao nespojivo s člankom 3. Protokola br. 1. ESLJP je stoga zaključio da je došlo do povrede članka 3. Protokola br.1. Konvencije.

4.6.2 Predmet Scoppola protiv Italije²³

Podnositelj zahtjeva bio je osuđen u Italiji na kaznu zatvora zbog počinjenja kaznenih djela ubojstva, pokušaj ubojstva, zlostavljanje članova obitelji i neovlašteno posjedovanje oružja u trajanju od 30 godina te mu je sukladno mjerodavnom talijanskom pravu određena doživotna zabrana obnašanja javne službe s čime mu je faktično oduzeto pravo glasovanja. Sukladno talijanskom zakonodavstvu, zabrana obnašanja javne službe je sporedna kazna. Zabrana obnašanja javne službe se može okrivljenom odrediti u slučajevima počinjenja posebno propisanih kaznenih djela te u slučajevima kada je okrivljenik osuđen na kaznu zatvora određenog trajanja. Zabrana obnašanja javne službe se tako može odrediti u ograničenom trajanju u slučaju kada je okrivljenik osuđen na kaznu zatvora u trajanju između 3 i 5 godina, dok se zabrana obnašanja javne službe može odrediti i trajno (doživotno) u slučaju kada je okrivljenik osuđen na kaznu zatvora u trajanju od 5 ili više godina te u slučaju doživotnog zatvora. U postupku pred ESLJP podnositelj zahtjeva isticao je da su mu povrijeđena prava zajamčena člankom 3. Protokola br. 1.

ESLJP je zaključio da u navedenom predmetu nema kršenja članka 3. Protokola br. 1. Naime, sukladno talijanskom zakonodavstvu zabrana glasanja se je primjenjivala samo na osobe osuđene za jasno propisana kaznena djela ili na zatvorske kazne duže od zakonom propisanog trajanja. „Zakonodavac je pažljivo prilagodio trajanje ove mjere u odnosu na specifične karakteristike svakog predmeta. I trajanje zabrane je prilagodio u ovisnosti od dužine izrečene kazne, a time, indirektno, težine kazne. Mnogi osuđenici su zadržali mogućnost da glasaju na

²³ Scoppola protiv Italije, zahtjev br. 126/05, presuda od 22. svibnja 2012.

izborima za zakonodavna tijela. Uz to, komplementarna ovakvom sistemu bila je i mogućnost da osobe s trajnom zabranom ponovo vrata svoje pravo glasanja. Talijanski sistem, shodno tome, nije karakterizirala pretjerana rigidnost. Sud je, na osnovu toga, smatrao da nema kršenja člana 3 Protokola br. 1.²⁴

4.6.3 Predmet Söyler protiv Turske²⁵

Podnositelj zahtjeva bio je poduzetnik koji je bio osuđen jer je izdao čekove, bez da je za plaćanje istih imao dovoljno sredstva na svojim računima. Zbog toga je osuđen na kaznu zatvora u trajanju od četiri godine, jedanaest mjeseci i dvadeset i šest dana. Tursko zakonodavstvo propisivalo je automatsko ograničavanje odnosno oduzimanje prava glasanja svim osuđenim zatvorenicima, pa čak i onima koji više nisu bili u zatvoru na izdržavanju kazne. Zbog počinjenja navedenog kaznenog djela podnositelju zahtjeva bilo je onemogućeno da glasuje na turskim općim izborima 2007. godine, za vrijeme dok je bio na izdržavanju kazne zatvora, kao i na općim izborima 2011. godine, nakon njegovog uvjetnog otpusta. Razlog tome bio je taj što je, iako je uvjetno pušten iz zatvora 9. travnja 2009., službeni datum završetka izvršenja njegove kazne bio 1. travnja 2012.

Podnositelj zahtjeva je smatrao da nacionalno zakonodavstvo o lišenju prava glasa ne uzima u obzir prirodu kaznenog djela ili težinu kazne te da je potpuno nerazmjerno u svojoj primjeni. Jedini kriterij koji se uzimao u obzir prilikom izricanja zabrane bio je element "namjere" u počinjenju kaznenog djela. Pozivajući se na presudu u predmetu Hirst protiv Ujedinjenog Kraljevstva (br. 2) podnositelj zahtjeva je tvrdio da je bio žrtva automatske zabrane. Vlada je tvrdila da je legitimni cilj ograničenja bila rehabilitacija podnositelja zahtjeva, a da ograničenje prava glasa u Turskoj nije bila 'opća zabrana' jer je primjenjivo zakonodavstvo ograničilo opseg ograničenja u skladu s prirodom kaznenog djela. Vlada je tvrdila da je, za razliku od situacije u Ujedinjenom Kraljevstvu, tursko zakonodavstvo koje ograničava pravo glasa primjenjivo samo na osobe koje namjerno počine prekršaje. U Ujedinjenom Kraljevstvu zakon se primjenjivao na sve osuđene zatvorenike u zatvorima, bez obzira na duljinu kazne, prirodu ili težinu kaznenog djela i njihove osobne okolnosti. U postupku pred ESLJP podnositelj zahtjeva je isticao da su mu povrijeđena prava zajamčena člankom 3. Protokola br. 1.

²⁴ Guide on Article 3 of Protocol No. 1, op.cit. (bilj. 7.), str. 9.

²⁵ Söyler protiv Turske, zahtjev br. 29411/07, presuda od 17. rujna 2013.

ESLJP je utvrdio da je zabrana prava glasa osuđenih zatvorenika u Turskoj bila automatska i neselektivna te da nije uzela u obzir prirodu odnosno težinu kaznenog djela, duljinu zatvorske kazne, individualno ponašanje ili okolnosti zatvorenika. Primjena tako oštremjere na vitalno važno konvencijsko pravo mora se razmatrati izvan bilo kakvog prihvatljivog manevarskog prostora države da odlučuje o takvim stvarima kao što su izborna prava osuđenih zatvorenika. Takva zabrana je bila stroža i dalekosežnija od svih koje je ESLJP morao dotad razmotriti, s obzirom da je odnosila na osuđenike i nakon uvjetnog otpusta te za one koji su uvjetno osuđeni pa stoga niti ne služe zatvorsku kaznu. ESLJP je zaključio da je u navedenom predmetu došlo do kršenja članka 3. Protokola br. 1.

5 PASIVNI ASPEKT PRAVA NA SLOBODNE IZBORE: PRAVO BITI BIRAN U ZAKONODAVNO TIJELO

Kao i aktivni, pasivni aspekt prava na slobodne izbore, razvijen je kroz praksu ESLJPA-a, no za razliku od aktivnog aspekta, nacionalna zakonodavstva ovdje uživaju širi stupanj slobodne procjene te je test proporcionalnosti ograničeniji.

5.1 Zabrana kandidiranja na izborima osobama na osnovi diskriminacije

Uživanje šireg stupnja procjene u pogledu prava na kandidiranje mora imati svoje granice. ESLJP je kroz svoju praksu ustanovio kada je u pitanju ograničenje ili zabrana koja se temelji razlici zasnovanoj na rasi, boji kože ili etničkoj pripadnosti pojam objektivnog i razumnog obrazloženja mora se tumačiti što je moguće strože.

5.1.1 Predmet Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine²⁶

Podnositelji zahtjeva žalili su se da im je onemogućeno da se kandidiraju na izborima za Dom naroda i Predsjedništvo zbog svog romskog i židovskog porijekla, što je, po njihovom mišljenju, dovelo do rasne diskriminacije. Oni su se pozvali na članak 14. Konvencije, članak 3. Protokola br. 1 i članak 1. Protokola br. 12. Konvencije. Podnositelji zahtjeva, koji se izjašnjavaju kao Romi i Židovi, a koji se nisu željeli izjasniti kao predstavnici jednog od "konstitutivnih naroda", su, zbog ustavnih odredbi, isključeni iz kandidiranja na izborima za Dom naroda. Takvo isključivanje je slijedilo širi cilj kompatibilan

²⁶ Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine, zahtjev br. 27996/06, presuda od 22. prosinac 2009.

s općim ciljevima Konvencije, tj. uspostavljanje mira. Kada su sporne ustavne odredbe implementirane, njihov cilj je bio okončanje brutalnog sukoba koji je obilježen genocidom i “etničkim čišćenjem”. Priroda sukoba je bila takva da je odobravanje “konstitutivnih naroda” bilo potrebno da bi se osigurao mir. Tim se može objasniti izostanak predstavnika drugih zajednica – kao što su lokalna romska zajednica i židovska zajednica – na mirovnim pregovorima i zaokupljenost pregovarača djelotvornom jednakošću između “konstitutivnih naroda” u post konfliktnom društvu. Sud je istakao da se diskriminacija zasnovana isključivo na rasi osobe ne može objektivno opravdati u današnjem demokratskom društvu. Bezrezervnim ratificiranjem Konvencije i njenih protokola 2002. godine, Bosna i Hercegovina se obavezala da će preispitati svoj izborni zakon u roku od jedne godine uz pomoć Venecijanske komisije i da će ga harmonizirati sa standardima Vijeća Europe ako bude potrebno. Iako Konvencija ne iziskuje od tužene države da u potpunosti napusti mehanizme podjele vlasti koji su svojstveni Bosni i Hercegovini, kontinuirana nemogućnost da se podnositelji zahtjeva kandidiraju na izborima za Dom naroda Bosne i Hercegovine nema ni objektivno ni razumno opravdanje te stoga predstavlja povredu članka 14. u vezi s člankom 3. Protokola br 1. Ista povreda dogodila se u predmetu *Zornić protiv Bosne i Hercegovine*²⁷ gdje se podnositeljica žalila da nema pravo sudjelovanja na izborima za Dom naroda i Parlament Bosne i Hercegovine zbog toga što se odbija izjasniti kao pripadnica bilo koje etničke grupe, nego se izjašnjava samo kao građanka Bosne i Hercegovine. ESLJP još jednom je proglasio diskriminatornom Ustavnu odredbu prema kojoj samo oni koji se izjasne kao pripadnici jednog od konstitutivnih naroda imaju pravo sudjelovanja na izborima za Dom naroda i Predsjedništvo Bosne i Hercegovine.

5.1.2 Predmet Tănase protiv Moldavije²⁸

Podnositelj zahtjeva, poznati moldavski političar, potpredsjednik je Liberalno-demokratske stranke i član Općinskog vijeća Kišinjeva. Republika Moldavija nalazi se na teritoriju koji je prije Drugog svjetskog rata bio dio Rumunjske. Lokalno stanovništvo izgubilo je rumunjsko državljanstvo nakon aneksije teritorija od strane Sovjetskog Saveza 1940. Nakon proglašenja neovisnosti Moldavije u kolovozu 1991. usvojen je novi zakon o moldavskom državljanstvu prema kojem su osobe koje su prije aneksije živjele na teritoriju bivše Moldavske Sovjetske Socijalističke Republike postale građani Moldavije. Kao potomak takvih osoba, podnositelj zahtjeva dobio je moldavsko državljanstvo. Godine 1991. rumunjski parlament također je

²⁷ *Zornić protiv Bosne i Hercegovine*, zahtjev br. 3681/06, presuda od 15. srpnja 2014.

²⁸ *Tănase protiv Moldavije*, zahtjev br. 7/08, presuda od 27. travnja 2010.

usvojio novi zakon o državljanstvu koji je omogućio bivšim rumunjskim državljanima i njihovim potomcima koji su izgubili državljanstvo prije 1989. da ponovno steknu rumunjsko državljanstvo. Kako je 2003. ukinuto ograničenje moldavskim državljanima koji imaju drugo državljanstvo, podnositelj zahtjeva zatražio je i dobio rumunjsko državljanstvo. Godine 2008. moldavski parlament reformirao je izbornu zakonodavstvo, posebice uvođenjem zabrane osobama s dvojnim ili višestrukim državljanstvom da postanu članovi parlamenta (Zakon br. 273). Ove izmjene i dopune stupile su na snagu u svibnju 2008., a opći izbori održani su u proljeće 2009. Podnositelj zahtjeva je izabran u Sabor. Kako bi mogao zauzeti svoje mjesto, poslao je pismo rumunjskom veleposlanstvu u Kišinjevu u kojem je objavio da je prisiljen pokrenuti odricanje od svog rumunjskog državljanstva, ali naznačivši da zadržava pravo povući pismo nakon presude ESLJPA-a u ovom predmetu. Uzimajući u obzir ovaj dopis, Ustavni sud potvrdio je podnositelju mandat. Godine 2009. Ustavni sud utvrdio je da je ustavnost Zakona br. 273.

Pri ocjenjivanju proporcionalnosti mjere, ESLJP je imao u vidu posebne povijesne ili političke razloge koji bi mogli opravdati odstupanje od konsenzusa država članica Vijeća Europe da, tamo gdje je višestruko državljanstvo dopušteno, posjedovanje više od jednog državljanstva ne bi trebalo biti razlogom nepodobnosti za obnašanje dužnosti zastupnika, čak ni gdje je stanovništvo etnički raznoliko i gdje bi broj zastupnika s više nacionalnosti mogao biti velik.

ESLJP je naglasio poseban položaj Moldavije, koja je imala potencijalno visok udio dvojnih državljana i koja je tek relativno nedavno postala neovisna. U svjetlu povijesti Moldavije, nakon proglašenja neovisnosti 1991. zabrana polipatrida da budu zastupnici u parlamentu mogla je biti opravdana. Međutim, zabrana je stupila na snagu tek sedamnaest godina nakon što je Moldavija stekla neovisnost i nekih pet godina nakon što je ublažila svoje zakone kako bi dopustila dvojno državljanstvo. Vlada nije dala objašnjenje zašto se nedavno pojavila zabrinutost u vezi s lojalnošću dvojnih državljana i zašto takva zabrinutost nije bila prisutna kada je zakon prvi put promijenjen kako bi se omogućilo dvojno državljanstvo. Veliki dio građana ima dvojno državljanstvo i imali su pravo da ih zastupaju zastupnici koji su odražavali njihove brige i politička stajališta. U ovom slučaju, postojala su druga sredstva za zaštitu moldavskih zakona, institucija i nacionalne sigurnosti, kao što su sankcije za nezakonito ponašanje ili ponašanje koje je ugrožavalo nacionalne interese, te uvjetovanje pristupa povjerljivim dokumentima pribavljanjem sigurnosne provjere.

Tamo gdje je neposredna prijetnja demokraciji ili neovisnosti prošla, treba dati prednost mjerama koje identificiraju vjerodostojnu prijetnju interesima države na temelju specifičnih informacija u odnosu na opću pretpostavku da svi dvojni državljani predstavljaju prijetnju nacionalnoj sigurnosti i neovisnosti. Konačno, svako ograničenje izbornih prava ne bi trebalo biti takvo da isključi neke osobe ili skupine osoba iz sudjelovanja u političkom životu zemlje. S tim u vezi, ESLJP je naglasio nerazmjerni učinak zakona na oporbene stranke u vrijeme njegova donošenja. Sud je morao s posebnom pažnjom ispitati svaku mjeru za koju se činilo da djeluje isključivo ili prvenstveno na štetu oporbe, posebno kada je priroda mjere bila takva da je utjecala na samu mogućnost da oporbene stranke u nekom trenutku dobiju vlast u budućnosti. Ograničenja ove prirode ograničila su prava zajamčena člankom 3. Protokola br. 1 do te mjere da su narušila samu njihovu bit i lišila ih njihove učinkovitosti. Uvođenje zabrane u ovom slučaju neposredno prije izbora, u vrijeme kada je postotak glasova vladajuće stranke bio u padu, dodatno je ometalo proporcionalnost mjere.

5.2 Zabrana kandidiranja zbog povezanosti sa strankama kojima je zabranjeno djelovanje

Da ESLJP određena ograničenja i zabrane smatra prihvatljivim i u granicama ostvarenja legitimnog cilja vidljivo je iz odluka u kojima se odbijanje kandidature u određenim slučajevima smatra dopuštenim i primjerenim u cilju zaštite demokratskog poretka u još krhkoj i još nekonsolidiranoj demokraciji te da takve mjere nisu u suprotnosti s Konvencijom.

5.2.1 Predmet Etxeberria i drugi protiv Španjolske²⁹

Podnositelji zahtjeva su španjolski državljani i izborne skupine koje su bile aktivne unutar političkih stranaka koje su proglašene nezakonitima i raspuštene na temelju španjolskog zakona o političkim strankama. U travnju 2003. izborne komisije Baskije i Navarre registrirale su kandidature stranaka na općinskim, regionalnim izborima i izborima za autonomnu zajednicu koji su se trebali održati u Baskiji i Navari u svibnju 2003. Državno odvjetništvo podnijelo je zahtjev Vrhovnom sudu radi sudskog preispitivanja izbornog pitanja, tražeći brisanje s popisa približno 300 kandidatura, uključujući one iz dotičnih izbornih skupina. Optužili su skupine da su slijedile aktivnosti političkih stranaka Batasuna i Herri Batasuna, koje su proglašene

²⁹ Etxeberria i drugi protiv Španjolske, zahtjev br. 35579/03, presuda od 30. lipnja 2009.

nezakonitima i raspuštene u ožujku 2003. zbog podržavanja nasilja i djelovanja terorističke organizacije ETA. Vrhovni sud usvojio je zahtjeve Državnog odvjetništva u dijelu koji se odnosi na izborne skupine, koje su sada podnositelji zahtjeva ESLJP, i zabranio skupinama kandidaturu na temelju toga da je njihov cilj bio nastaviti aktivnosti stranaka koje su proglašene nezakonitima i raspuštene. Podnositelji zahtjeva su se u zahtjevu ESLJP žalili da im je uskraćena mogućnost da se kandidiraju na izborima za parlament Navarre i da zastupaju biračko tijelo te da je to spriječilo slobodno izražavanje mišljenja naroda u izboru zakonodavnog tijela.

ESLJP je ustanovio kako je španjolsko zakonodavstvo predviđalo spornu mjeru i podnositelji su razumno mogli očekivati da će se predmetna odredba, koja je bila dovoljno predvidljiva i dostupna, primijeniti u njihovom slučaju. Osporeno ograničenje težilo je ciljevima koji su bili u skladu s načelom vladavine prava i općim ciljevima Konvencije, a posebno zaštititi demokracije. Što se tiče toga je li mjera bila razmjerna, nacionalne su vlasti imale značajne dokaze koji su upućivali na to da su dotične izborne skupine namjeravale nastaviti s aktivnostima političkih stranaka koje su prethodno proglašene nezakonitima.. Osim toga, nakon ispitivanja u kontradiktornom postupku tijekom kojeg su grupe mogle podnijeti primjedbe, domaći su sudovi utvrdili nedvojbenu povezanost s ilegalnim političkim strankama. U ovom slučaju španjolski su sudovi dovoljno dokazali da su dotične skupine namjeravale nastaviti s aktivnostima Batasune i Herri Batasune, koje su bile raspuštene zbog njihove podrške nasilju i aktivnostima terorističke organizacije ETA.

Konačno, politički kontekst u Španjolskoj, karakteriziran prisutnošću separatističkih političkih stranaka u institucijama vlasti određenih autonomnih zajednica, a posebno u Baskiji, pokazao je da osporena mjera nije bila namijenjena zabrani svih manifestacija separatističkih ideja. Sukladno tome, ograničenje na koje se prigovara bilo je razmjerno legitimnom cilju kojemu se težilo i, u nedostatku bilo kakvog elementa proizvoljnosti, nije povrijedilo slobodno izražavanje mišljenja ljudi te ne predstavlja kršenje članka 3 Protokola br. 1. Konvencije.

5.2.2 Predmet Ždanoka protiv Latvije³⁰

Podnositeljica zahtjeva bila je članica komunističke stranke (CPL) koja je 1991. godine pokušala izvesti državni udar. CPL je dva dana kasnije proglašena nezakonitom i službeno raspuštena sljedećeg mjeseca. U ožujku 1997. podnositeljica zahtjeva je izabrana u Gradsko

³⁰ Ždanoka protiv Latvije, zahtjev br. 58278/00, presuda od 16. ožujak 2006.

vijeće Rige za “Pokret za socijalnu pravdu i jednaka prava u Latviji”. U srpnju 1998. predstavila se kao kandidatkinja za saborsku zastupnicu, ali se povukla nakon što je Središnje izborno povjerenstvo odlučilo da njezina kandidatura ne ispunjava zakonske uvjete. U siječnju 1999. Ured glavnog tužitelja podnio je zahtjev Regionalnom sudu u Rigi za utvrđivanje da je podnositeljica zahtjeva sudjelovala u CPL-u nakon pokušaja državnog udara 1991. godine, a što je Regionalni sud i utvrdio. Žalba podnositeljice na ovu odluku je odbačena. Od tog datuma nadalje podnositeljica zahtjeva je bila maknuta sa izborne dužnosti, te je izgubila mjesto članice Gradskog vijeća Rige. Podnositeljica zahtjeva se pokušala kandidirati kao nezavisni kandidat na parlamentarnim izborima 2002. godine, ali joj je odbijena registracija. Nakon toga Latvija postaje država članica Europske unije 1. svibnja 2004. te se podnositeljici zahtjeva dopušta da se kandidira na izborima za Europski parlament na kojima biva izabrana. Stajalište latvijskih vlasti da čak i danas bivši položaj podnositeljice zahtjeva u CPL-u, zajedno s njezinim stavom tijekom događaja iz 1991., još uvijek opravdava njezino isključenje iz kandidature za nacionalni parlament te se može smatrati da je u skladu sa zahtjevima članka 3. Protokola br. 1. Nije utvrđeno da je osporeno zakonsko ograničenje primijenjeno na podnositeljicu zahtjeva proizvoljno ili nerazmjerno.

ESLJP je zauzeo stav da dok se takva mjera teško može smatrati prihvatljivom u kontekstu jednog političkog sustava, na primjer u zemlji koja ima uspostavljen okvir demokratskih institucija koji sežu desetljećima ili stoljećima unatrag, ona se ipak može smatrati prihvatljivom u Latviji s obzirom na povijesno-politički kontekst koji je doveo do njegovog usvajanja i s obzirom na prijetnju novom demokratskom poretku koju predstavlja ponovno oživljavanje ideja koje bi, ako im se dopusti da steknu prednost, mogle izgledati sposobnima za obnovu bivšeg režima. ESLJP stoga u ovom predmetu prihvaća da su nacionalna tijela Latvije, i zakonodavna i sudska, u boljem položaju za procjenu poteškoća s kojima se susreću pri uspostavi i očuvanju demokratskog poretka. Tim bi vlastima stoga trebalo ostaviti dovoljno slobode da procijene potrebe svog društva u izgradnji povjerenja u nove demokratske institucije, uključujući nacionalni parlament, te da odgovore na pitanje je li osporena mjera još uvijek potrebna za te svrhe, pogotovo s obzirom da ESLJP u takvoj procjeni nije našao ništa proizvoljno ili neproporcionalno.

5.3 Uplata depozita kao uvjet za kandidaturu

Jedan od prihvatljivih načina ograničavanja kandidature je i zahtjev za uplatu depozita. Ovakav zahtjev propisuju mnoge države kako bi se kandidirali samo ozbiljni kandidati. Iako je takav zahtjev prihvatljiv, nužno je da njegov iznos prolazi test proporcionalnosti u mogućnosti registriranja ozbiljnih kandidatura i odvratanja onih neozbiljnih.

5.3.1 Predmet Sukhovetsky protiv Ukrajine³¹

U siječnju 2002. lokalno izborno povjerenstvo odbilo je prijaviti podnositelja zahtjeva kao kandidata za parlamentarne izbore zbog njegovog neplaćanja izbornog pologa u iznosu od oko 160 eura u to vrijeme. Podnositelj zahtjeva je tvrdio da nije mogao ispuniti taj uvjet, jer je njegov godišnji prihod iznosio protuvrijednost od oko 140 eura. Središnje izborno povjerenstvo potvrdilo je odbijanje, a njegova tužba Vrhovnom sudu također je odbijena. ESLJP je primijetio da izborni zakoni niza europskih država predviđaju mjere kojima se neozbiljne kandidate obeshrabruje od kandidiranja. Nezaobilazni čimbenik bio je i sudjelovanje države u troškovima promidžbe prijavljenih kandidata s ciljem promicanja jednakosti među natjecateljima.

U skladu s tim, ESLJP je zaključio da predmetni zakon teži legitimnom cilju jamčenja prava na djelotvornu, pojednostavljenu zastupljenost povećanjem odgovornosti onih koji se kandidiraju i ograničavanjem izbora na ozbiljne kandidate, uz izbjegavanje nerazumnog trošenja javnih sredstava. Štoviše, među europskim jurisdikcijama, iznos depozita u ukrajinskom zakonu bio je jedan od najnižih. Naknada koja se traži od podnositelja zahtjeva stoga se ne može smatrati pretjeranom ili takvom da predstavlja nepremostivu administrativnu ili financijsku prepreku za odlučnog kandidata koji želi sudjelovati na izborima, a još manje preprekom za pojavu dovoljno reprezentativne političke struje ili zadiranje u načelo pluralizma.

5.4 Utjecaj kršenja izbornog zakona na ostvarivanje prava na kandidiranje

5.4.1 Predmet Namat Aliyev protiv Azerbajdžana³²

Podnositelj zahtjeva žalio se na niz nepravilnosti na parlamentarnim izborima na kojima je osvojio 14,19% glasova iza pobjedničkog kandidata u njegovoj izbornoj jedinici, koji je osvojio 41,25%. U pritužbama Izbornom povjerenstvu i Središnjem izbornom povjerenstvu navodio je

³¹ Sukhovetsky protiv Ukrajine, zahtjev br. 13716/02, presuda od 28. ožujka 2006.

³² Namat Aliyev protiv Azerbajdžana, zahtjev br. 18705/06, presuda od 8. travnja 2010.

razne nepravilnosti – uključujući protuzakonito uplitanje, nedopušteni utjecaj, ubacivanje glasačkih kutija, uznemiravanje promatrača, netočnosti u popisima birača i nedosljednosti u izbornim protokolima. U prilog svojim navodima, Središnjem izbornom povjerenstvu dostavio je originale izjava pod prisegom izbornih promatrača, zajedno s audio vrpčama i drugim dokazima. Izorno povjerenstvo odbilo je podnositeljev prigovor kao neutemeljen bez daljnjeg obrazloženja, dok Središnje izorno povjerenstvo nije odgovorilo podnositelju zahtjeva, već je izdalo završni zapisnik kojim se potvrđuju ukupni rezultati izbora u cijeloj državi. Podnositelj zahtjeva uložio je žalbu prizivnom sudu, ali je on odbacio njegove tvrdnje kao neutemeljene, nakon što je odlučio da su fotokopije izjava pod prisegom koje je predao nedopustive kao dokaz jer je domaći zakon zahtijevao predočenje ili izvornika ili kopija ovjerenih kod javnog bilježnika. Daljnja žalba Vrhovnom sudu također je odbijena. Iako je podnositelj zahtjeva objasnio da su izvorne izjave pod prisegom bile kod Središnjeg izbornog povjerenstva, Vrhovni sud je primijetio da on nije uspio dokazati da je podnio prigovor tom tijelu.

ESLJP je, prvo, primijetio da nije u igri pravo podnositelja zahtjeva da pobijedi na izborima, već njegovo pravo da se slobodno i učinkovito kandidira za njih. Stoga je odbacio Vladin argument da je podnositelj zahtjeva završio previše iza službenog pobjednika izbora da bi navodne nepravilnosti imale utjecaja na rezultat. Nepravilnosti koje navodi podnositelj zahtjeva bile su ozbiljne jer su, ako se potvrde, mogle osujetiti demokratski proces. Njegove su pritužbe ispitane na domaćoj razini, tako da je uloga ESLJP-a bila ograničena na provjeru je li to ispitivanje bilo učinkovito i lišeno proizvoljnosti. Kad je odbacilo prigovor podnositelja zahtjeva, čini se da se Izorno povjerenstvo izborne jedinice oslanjalo isključivo na izjave lokalnih izbornih dužnosnika – koji su, što nije iznenađujuće, zaniijekali bilo kakvu nepravdu – bez objašnjenja zašto su njihove izjave smatrane pouzdanim od mnogo detaljnijih i činjenično utemeljenih dokaza koje je podnositelj zahtjeva predao. Niti je dao bilo kakav razlog zašto je tvrdnje podnositelja zahtjeva smatrao "neutemeljenima". Što se tiče prigovora koji je podnositelj zahtjeva podnio izravno Središnjem izbornom povjerenstvu, činilo se da je jednostavno zanemaren, bez ikakvog objašnjenja. Naknadne žalbe podnositelja zahtjeva žalbenom sudu i Vrhovnom sudu također nisu bile adekvatno riješene. Budući da nije bila u pitanju samo navodna povreda osobnih prava podnositelja zahtjeva, već i, na općenitijoj razini, poštivanje dužnosti države da održi slobodne i poštene izbore, domaći su sudovi trebali poduzeti razumne korake da istraže tvrdnje bez nametanja nerazumnih i pretjerano strogih proceduralnih prepreka podnositelju pritužbe. ESLJP se također osvrnuo na očite nedosljednosti u nekoliko izbornih protokola koji otkrivaju potencijalno petljanje

glasačkih listića velikih razmjera. Međutim, domaći sudovi nisu zatražili od izbornih povjerenstava da im dostave te protokole na neovisno ispitivanje i šutjeli su o tom dijelu prigovora podnositelja zahtjeva. ESLJP smatra da je država morala osigurati da se uloženi istinski naponi da se riješi sadržaj argumentiranih pojedinačnih pritužbi na izborne nepravilnosti i da odluke budu dovoljno obrazložene. Pritužbe podnositelja zahtjeva nisu bile učinkovito riješene na domaćoj razini i odbačene su na proizvoljan način te je stoga utvrđena povreda članka 3. Protokola br. 1 Konvencije.

6 ZAKLJUČAK

ESLJP je više puta u svojim odlukama ponovio kako su prava zajamčena člankom 3. Protokola br. 1 ključna za uspostavljanje i održavanje temelja djelotvorne i smislene demokracije vođene vladavinom prava. Promatrajući povijesni razvoj, kod definiranja opsega sadržaja članka 3. Protokola br. 1, velika je sloboda dana državama ugovornicama.

Iako se takav izbor, možda isprva činilo kao siguran i logičan odabir dan u ruke razvijenim demokracijama, vrijeme, točnije praksa država ugovornica, posebno novih demokracija, pokazala je svu naivnost takvog razmišljanja. Zapravo je tek kroz praksu ESLJPA-a, članak 3. Protokola br. 1 doživio oživotvorenje u očuvanju demokracije. Upravo je „tumačenje ESLJP-a članka 3. Protokola br. 1 dovelo je do transformacije onoga što se u načelu činilo kao opća obveza država da održe slobodne izbore u učinkovitu normu koja štiti prava građana i koja je poboljšala izbornu zakonodavstvo i prakse“.³³

Kod novijih demokracija, praksa ESLJP-a uvažavala je povijesni i politički kontekst u kojem se primjenjuju mjere te se većina restriktivnijih mjera opravdavala očuvanjem demokratskog poretka. Međutim, opravdanje restriktivnih mjera pozivanjem na novost demokratskog poretka također ne smije biti bez ograničenja i kraja, posebno imajući u vidu trenutna ratna zbivanja u Europi i val ratnih izbjeglica te nametanje pitanja o mogućnosti njihova ostvarivanja prava iz članka 3. Protokola br. 1. Ostaje za vidjeti hoće li države same uspjeti uskladiti legitimne ciljeve i zahtjeve za ostvarenjem prava na glasanje i prava na kandidiranje ili će opet zaštita temelja demokracije biti u rukama ESLJP-a.

³³ Ruiz Robledo, Agustín, *op.cit.* (bilj. 2.), str. 239.

LITERATURA

1. Britvić Vetma, Bosiljka, Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (čl. 6) i upravni spor, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 45, 1/2008., str. 129.-148.
2. Guide on Article 3 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights, Council of Europe/European Court of Human Rights, 2022.
3. Ruiz Robledo, Agustín, The construction of the right to free elections by the European Court of Human Rights, u: Cambridge International Law Journal, Vol. 7 No. 2, December 2018., str. 225–240

PRAVNI IZVORI

Pravni izvori Republike Hrvatske

1. Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda i Protokoli broj 1, 4, 6, 7 i 11, 12, 13 i 14 NN – MU br. 18/97, 6/99 – pročišćeni tekst, 8/99 – ispravak, 14/02., 1/06. i 13/17.
2. Opća deklaracija o ljudskim pravima, NN – MU br. 143/09.
3. Protokol br. 1 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, NN – MU br. 18/97, 6/99 – pročišćeni tekst, 8/99 – ispravak, 14/02., 1/06. i 13/17.

SUDSKA PRAKSA

Praksa Europskog suda za ljudska prava

Mathieu-Mohin i Clerfayt protiv Belgije, zahtjev br. 9267/81, presuda od 2. ožujka 1987.

Labita protiv Italije, zahtjev br. 26772/95., presuda od 6. travnja 2000.

Aziz protiv Cipra, zahtjev br. 69949/01, presuda od 22. lipnja 2004.

Vito Sante Santoro protiv Italije, zahtjev br. 36681/97, presuda od 1. srpnja 2004.

Hirst protiv Ujedinjenog Kraljevstva (br. 2), br. 74025/01, presuda od 6. listopada 2005.

Ždanoka protiv Latvije, zahtjev br. 58278/00, presuda od 16. ožujak 2006.

Albanese protiv Italije, zahtjev br. 77924/01, presuda od 23. ožujka 2006.

Sukhovetsky protiv Ukrajine, zahtjev br. 13716/02, presuda od 28. ožujka 2006.

Etxeberria i drugi protiv Španjolske, zahtjev br. 35579/03, presuda od 30. lipnja 2009.

Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine, zahtjev br. 27996/06, presuda od 22. prosinac 2009.

Namat Aliyev protiv Azerbajdžana, zahtjev br. 18705/06, presuda od 8. travnja 2010.

Frodl protiv Austrije, zahtjev br. 20201/04, presuda od 08. travnja 2010.

Tănase protiv Moldavije, zahtjev br. 7/08, presuda od 27. travnja 2010.

Alajos Kiss protiv Mađarske, zahtjev br. 38832/06, presuda od 20. svibnja 2010.

Scoppola protiv Italije, zahtjev br. 126/05, presuda od 22. svibnja 2012.

Shindler protiv Ujedinjenog Kraljevstva, zahtjev br. 19840/09, presuda od 07. svibnja 2013.

Söyler protiv Turske, zahtjev br. 29411/07, presuda od 17. rujna 2013.

Zornić protiv Bosne i Hercegovine, zahtjev br. zahtjev br. 3681/06, presuda od 15. srpnja 2014.

Riza i ostali protiv Bugarske, zahtjevi br. 48377/10 i 48555/10, presuda od 13. listopada 2015

Strøbye i Rosenlind protiv Danske, zahtjevi br. 25802/18 i 27338/18, presuda od 2. veljače 2021.

Anatolij Marinov protiv Bugarske, zahtjev br. 26081/17, presuda od 15. veljače 2022.